

**ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫНЫҢ АУЫЛДЫҚ АЙМАҚТАРЫ:
ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ**

**СЕЛЬСКИЕ РЕГИОНЫ ПАВЛОДАРСКОЙ ОБЛАСТИ:
СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

RURAL REGIONS OF PAVLODAR REGION: STATUS AND PROSPECTS

A.P. СОЛТАНҒАЗИНОВ

PhD докторы

M.A. АМИРОВА

PhD докторы

Л.И. КАШУК

э.ғ.к., доцент

Инновациялық Еуразия университеті

A.P. СОЛТАНҒАЗИНОВ

доктор PhD

M.A. АМИРОВА

доктор PhD

Л.И. КАШУК

к.э.н., доцент

Инновационный Евразийский университет

A.R. SOLTANGAZINOV

PhD

M.A. AMIROVA

PhD

L.I. KASHUK

C. E.Sc., Associated Professor

Innovative University of Eurasia

Аңдатпа. Павлодар облысының республика көлемінде ортақ өзекті мәселелері, сондай-ақ өзіндік ерекшеліктері де бар ауылдық аймақтарының экономикалық даму үрдістері қаралды. Ауылдық аумақтардың экономикалық жағдайын талдау нәтижесінде олардың тұрақты дамуының тұжырымдамалық негіздерін әзірлеу өңірлік тәсілді талап етеді, өйткені ауылдық жерлерде қолайлы экономикалық ахуал құру әлеуетті экономикалық мүмкіндіктер бойынша сараланған және өзіне тән мәселелері бар әрбір елді мекенде жүйелі шараларды іске асыруды алдын ала айқындайды. Ауылдың тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін негізгі ба-сымдықтардың бірі - өндірістік әлеуетті арттыру қажет. Аумақтық даму және тиімді шаруашылық қызмет үшін ресурс үнемдеуші технологияларды пайдалануға бағдарланып, ауылдық аумақтардың өндірістік жүйелерін жетілдіру ұсынылды. Бұл тәсілдің басты мақсаты-жергілікті бәсекелестік артықшылықтарды арттыру, қоршаған табиғи ортаны сақтауды ескере отырып, ауыл экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру.

Аннотация. Рассмотрены тенденции экономического развития сельских регионов Павлодарской области, имеющих как общие в масштабе республики проблемные вопросы, так и специфические особенности. В результате анализа экономического положения сельских территорий выявлено, что выработка концептуальных основ их устойчивого развития требует регионального подхода, поскольку создание благоприятного экономического климата в сельской местности предопределяет реализацию системных мер в каждом населенном пункте, дифференцированных по потенциальным экономическим возможностям и имею-

Аграрная политика: механизм реализации

фазасына олардың жетістігімен анықталады. Бұл өзара байланыс былай түсіндіріледі, ең алдымен, ауылдық аумақтары экономикасында ауыл шаруашылығы орны мен рөлі, сондай-ақ аграрлық сектор базалық мамандануы бола отырып, бұл өңірлердің шаруашылық қызметінің негізгі қаржы-экономикалық көрсеткіштерін сипаттайды.

Бүгінгі таңда ауылдық аумақтардың экономикалық негіздері айтарлықтай дәрежеде аграрлық секторда орын алған сапалы түрлендірумен анықталады. Сонымен қатар, ауыл шаруашылығы өзімен көп-функционалды, динамикалық жүйесін қамтитын, кең ауқымды халық шаруашылығы функцияларын енгізетін, сондай-ақ ауыл экономикасының мамандануының негізі бола отырып, жедел шешуді талап ететін бірқатар проблемалық мәселелер қатары тағы да бір.

Сондықтан ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігін тұрақты дамыту және арттыру үшін ауыл экономикасының проблемалық мәселелерін түбегейлі шешуді қам-

тамасыз етуде маңызды факторлардың бірі болып табылады. Жаңғыртудың сапалық жаңа деңгейіне ауылдық аумақтарды өткізу үшін осы аумақтардың экономикалық базисын жаңғыртуда қамтамасыз ету маңызды. Осы мақсатқа қол жеткізу өндіріш күштерді оңтайлы орналастыру жүйелілікті талап етеді, және, тұтастай алғанда, ауылдық аумақтарды дамыту.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Павлодар облысының 2013-2017 жылдарға ауыл шаруашылығы макроэкономикалық даму көрсеткіштері ЖӨӨ салалық құрылымында аграрлық саланың үлес салмағының өзгеруімен сипатталады, талданып отырған кезеңде оның максимум мәні 2014 жылға тиесілі. ЖӨӨ салалық құрылымда аграрлық саланың үлес салмағының төмендеуі 3,7% 2015 жылы тіркелген (1 кесте). Сол уақытта айта кету керек, осы үлес салмағының төмендеу үрдісі ауыл шаруашылығы жалпы өнімі көлемінің қысқаруымен шартталмаған.

1 кесте – Павлодар облысы экономикасында ауыл шаруашылығының үлес салмағы

	2013	2014	2015	2016	2017
Ауыл шаруашылығының үлес салмағы:					
ЖӨӨ көлемінде, %	4,9	5,8	3,7	4,9	4,9
негізгі капиталға инвестицияларда, %	2,4	2,5	1,6	3,9	1,9
Ескерту – дереккөздер [1, 2, 3, 4, 5]					

1 кесте деректері негізгі капиталға инвестицияларда ауыл шаруашылығы үлес салмағын арттыру деректерін көрсетеді, бұл аграрлық сектордың инвестициялық тартымдылығы өсуін сипаттайды, ол ең алдымен, заңнамалық деңгейде осы саланы жедел дамыту үшін қолайлы алғы-шарттар жасаумен және жыл сайынғы мемлекеттік қолдау жасаумен байланысты, ол ауыл шаруашылығы тауар өндіруші-

лерінің меншікті қаражаты ретінде салымы үшін тиісті ынталандыру, сондай-ақ экономиканың аграрлық секторы дамуына қарыз болып табылады.

Павлодар облысының 2013-2017 жылдарға ауыл шаруашылығының жалпы өнім өндірісі динамикасы 2014 жылғы өнімін қоспағанда, ауыл шаруашылығы өнімі көлемін біртіндеп артуын көрсетеді (2 кесте).

2 кесте – Ауыл шаруашылығы жалпы өнімі және өндіріс саласы бойынша ауыл шаруашылығы өнімінің құрылымы

	2013		2014		2015		2016		2017	
	млрд. теңге	%	млрд. теңге	%	млрд. теңге	%	млрд. теңге	%	млрд. теңге	%
Ауыл шаруашылығы	118,7	100	106,8	100	152,4	100	171,5	100	196,4	100
өсімдік шаруашылығы	62,4	53	48,7	46	73,8	49	83,7	49	95,2	49
мал шаруашылығы	56,2	47	58,0	54	78,5	52	87,7	51	101,1	51
Ескерту – дереккөздер [6,7]										

2014 жылы 2013 жылмен салыстырғанда ауыл шаруашылығы жалпы өнімі көлемі 10%-ға төмендеді. Бұл төмендеуі қарастырылып отырған кезеңде мал шаруашылығы саласын дамытудың оң серпініне қарамастан, байланысты: өсімдік шаруашылығы саласындағы материалдық игіліктердің жалпы өндірілген құнының азаюымен, оның дәл негізгі себептері болып табылады, ең алдымен, табиғи-климаттық жағдайлар. Сондай-ақ, агроқұрылымдар жалпы экономикалық мәселелері (қарыз қаражаттары төмен қолжетімділігі, машина-трактор паркін жаңартудың жоғары емес қарқынмен сипатталатын жеткіліксіз техникалық мүмкіндіктері, соның ішінде қазіргі заманғы егіс кешендері, егін жинау машиналарды сатып алу) барлық агротехникалық жұмыстарды уақтылы жүргізуге әсер етеді, яғни өндірістік қызмет тиімділігіне әсер етеді.

Шаруашылық санаттары бойынша мал шаруашылығының негізгі өнімдері өндірісін талдау ұсақ тауар өндірушілерді (жеке қосалқы шаруашылығы) және ауыл шаруашылығында шағын кәсіпорындар басым-дылығы мәселелерін анықтайды, яғни тиісінше ауыл шаруашылығы өндірісінің төмен тиімділігіне әсер етеді.

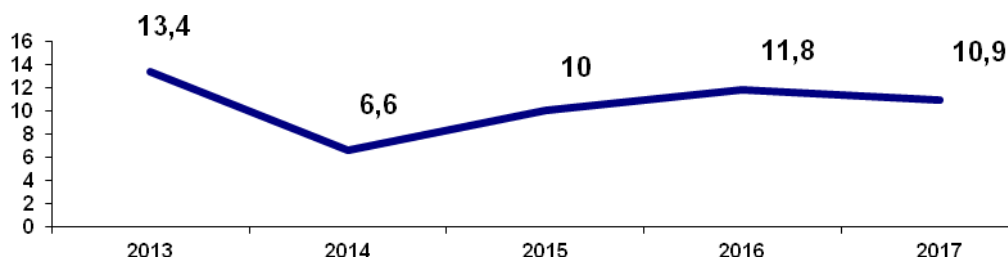
Мал шаруашылығы өнімдерінің жиынтық көлеміндегі жеке қосалқы шаруашылықпен тікелей айналысатын және азық-түлік жағдайына елеулі ықпал ететін шаруашылықтарының басым үлесіне қарамастан, бұл шаруашылық санаты ауыл шаруашылығы кәсіпорындарына қарағанда субсидиялар түрінде мемлекеттік қолдаумен қамтылмаған. Сонымен қатар, РФ-да

субсидияларға аналық мал басы мен аналық шошқалары (2 және одан көп бас) бар жеке меншік үй иелерінің құқығы бар. Біздің ойымызша, ҚР жеке үй-жайларға субсидияларды төлеуге қатысты ресейлік тәжірибелі тарату асыл тұқымды емес мал үлесін төмендету және етті және сүтті мал шаруашылығы тиімділігін арттыруға ықпал етер еді.

Облыстың ауыл шаруашылығының экономикалық профилін сипаттайтын маңызды құрылымдық алғы шарттарының бірі, оның ерекшеліктері мен еңбектің өңірлік бөлінісінде мамандандыру табиғи-климаттық жағдайлар, сондай-ақ жер ресурстарының сапалық және сандық құрамы болып табылады. Павлодар облысының аграрлық өндірісіне әр түрлі топырақ жағдайлары тән. Павлодар өңірінің Солтүстік аудандары топырақ бонитетінің жоғары балы есебінен облыс көлемінде астықтың жалпы үштен екісінен астамы астық жинаумен қамтамасыз етеді, өйткені жер ресурстары сапасынан алынатын түпкі нәтиже – астыққа байланысты.

Егіншілік мәдениеті, минералдық тыңайтқыштарды қолдану, агротехника, ауыл шаруашылығы дақылдарын өсіру технологиясын сақтау астық өнімділігіне әсер етеді. Егістік алқаптарының едәуір үлес салмағын дәнді дақылдар алады, өсімдік шаруашылығы саласының негізгі дамуын алдын ала анықтайды.

2013-2017 жылдардағы дәнді және бұршақты дақылдардың шығымдылық динамикасын толығымен қарастырайық (1 сурет).

Ескерту – дереккөз [6, 8]

1 сурет – Дәнді және бұршақты дақылдардың шығымдылығы (1 га центнер)

1 суретті талдағанда ауа-райы мен басқа да жағдайларға байланысты 2013-2017 жылдар кезеңінде осы дақылдардың шығымдылық көрсеткіші 1 га-дан 6,6 %-дан 13,4 % ға дейін кенеттен ауытқуын көрсетті.

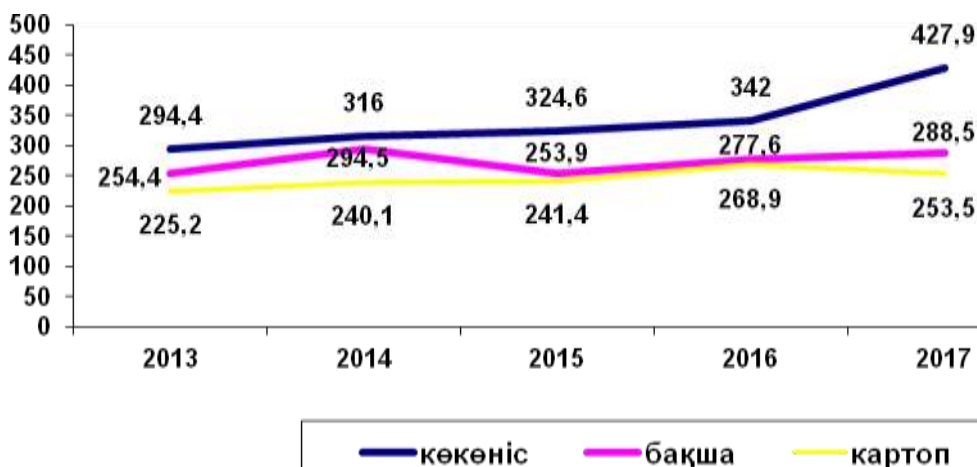
Дәнді дақылдар өнімі көлемінің циклдік сипаты ауыл шаруашылығы өндірісін дамыту үшін – ылғал тапшылығы негізгі лимиттелген шартымен негізделген. Павлодар облысының климаттық жағдайларында агро-

Аграрная политика: механизм реализации

техникалық жұмыстарды уақтылы жүргізу дақылдар өнімділігіне әсер етуі мүмкін.

2 суретті ауыл шаруашылығы дақылдардың орташа шығымдылығы динамика-

сы көрсетілген, ол жыл сайынғы орташа шығымдылықтың тұрақты ұлғаюу тренді көкөніс бойынша байқалғанын көрсетті.

Ескерту – дереккөз [6, б. 38, 49, 51; 8, б. 80]

2 сурет – Ауыл шаруашылығы дақылдарының шығымдылығы (1 га центнер)

Бұл ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруде қазіргі заманғы технологияларды пайдаланудың жеткіліксіз ауқымы туралы куәландырады, өйткені тәжірибе көрсеткендей аграрлық сектордың жекелеген субъектілері ресурс үнемдейтін технологияларды белсенді енгізетін Павлодар ауданының мысалы, «Заря» ШҚ, «Маяк» ШҚ ғадан 400-450 ц тұрақты жыл сайынғы түсім алады.

Ауыл шаруашылығын ұзақ мерзімді тұрақты дамуын қамтамасыз етудің маңызды факторы топырақты жүйелі қопсыту болып табылады, онда құнарлықтың жоғары деңгейі сақталады және ауыл шаруашылығы дақылдарының жоғары және тұрақты өнімімен қамтамасыз етеді. Өсімдік шаруашылығы саласы өндірісінің негізгі құралдары ретінде жерді пайдалану процесінде топырақ құнарлылығын сақтау қажет, себебі ол тұтастай алғанда ауыл шаруашылығын дамытуға әсер етеді. Бұл мал шаруашылығы саласы өсімдік шаруашылығынан бөлек дамуы мүмкін емес деп шарттайды, өйткені соңғысы мал шаруашылығы үшін жемшөп негізімен қамтамасыз етіледі. Павлодар облысының мал шаруашылығы саласы ауыл шаруашылығы, талданып отырған кезеңде дамудың салыстырмалы тұрақты үрдісіне ие. 2013-2017 жылдарға ауыл шаруашылығының жалпы құрылымында мал шару-

ашылығының орташа үлес салмағы 51,2 %-ды құрады.

2013-2017 жж. Павлодар облысының барлық шаруашылық санаттарында мал басының саны динамикасы ірі қара және жылқы 8%-ға және тиісінше 40% тұрақты өсуімен сипатталады. Айта кету керек, ауыл шаруашылығында мал басы санын арттыруға осы саланы дамытуға арналған мемлекеттік бағдарламасы ықпал етеді.

Мал шаруашылығын дамытуда негізгі бағыты тиімді селекциялық-тұқымдық жұмысты жүйелеу және жұмыс істеуі негізінде асыл тұқымды базасының үлес салмағын арттыру есебінен қарқынды дамуы болып табылады, елге сырттан әкелінетін жоғары өнімді малдың әлеуетін қоса алғанда, өйткені ауыл шаруашылығының осы құрамдас бөлігінің бәсекеге қабілеттілігінің маңызды құрамдасы – бұл ауыл шаруашылығы малдарының өнімділігін арттыру болып табылады. Барлық шаруашылық санаттарында мал мен құстың өнімділігі 2013-2017 жылдарға бір бас ірі қара мал, қой мен шошқа орта салмағының шамалы ұлғаюымен сипатталады.

Бір сиырға сүт сауу динамикасы талдауы көрсеткендей, 2017 жылы бір сиырға орташа сауылған сүт 2569 кг-ға дейін ұлғайды және 2013 жылмен салыстырғанда 3%-ға көбейген.

Осыны негізге ала отырып, бүгінгі

таңда малдың төмен тұқымы өзекті мәселесі болып отыр, жөнсіз жемшөп базасы, ұсақ тауарлы өндіріс, яғни ол мал шаруашылығы саласының бәсекеге қабілеттілігіне әсер етеді [9,10].

Мал шаруашылығының негізгі өнімдерін өндіру жағдайын талдағанда Павлодар облысында құс шаруашылығын дамыту қажеттігін көрсетті, жоғары тұқымдық ауыл шаруашылығы жануарларының генетикалық әлеуетін ұлғайтуды, жем-шөп базасының ауқымы мен әртүрлілігін көбейтуді көрсетеді.

Павлодар облысының ауыл шаруашылығында қалыптасқан экономикалық жағдайды үңіліп қарағанда және статистикалық деректер негізінде жалпы аграрлық сала бар құрылымдық өзгерістердің үдемелі динамикасымен сипатталады, әсіресе мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру нәтижесінде агробизнесті қолдауды жыл сайын күшеюде деген қорытынды жасауға болады. Сонымен қатар, облыстың аграрлық секторды дамытуда жекелеген проблемалар бар. Осылай 2017 жылы Павлодар өңірінің тәуекелі жоғары егіншілік аумағында астықтың жалпы түсімінің төмендеуі 2013 жылмен салыстырғанда 9,2%-ға ресурс үнемдейтін технологияларды белсенді енгізу қажеттілігін көрсетеді, олар бәсекеге қабілеттіліктің шешуші факторлары болып табылады, жағдайды түбегейлі өзгертумен қамтамасыз ететін және аграрлық қызметтің тартымдылық векторына оң ықпалын көрсетеді.

Облыстың аграрлық сектор мәселелерінің бірі болып бір және сол жер учаскелерінде дара дақылдарды егу, ауыспалы егісті сақтамау құнарлы топырақ қабатының айтарлықтай сарқылуына және нашарлауына әкеледі. Жер ресурстарына ұтымды және ұқыпты қарау мақсатында субсидияларды беру кезінде егіс алқаптарын әртараптандыруды ескеру қажет.

Ауыл шаруашылығы дақылдарын өңдеуде агротехнологияларды сақтау және егіншіліктің қазіргі заманғы жүйесін өндіру астық өнімділігін күрт өзгеруін тегістеуге мүмкіндік береді және аз жауын-шашын кезінде олардың тұрақты жинауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. 2017 жылы дөңді-дақылдардың жалпы 42% егістік алқаптарына ылғал үнемдеу технологиясы бойынша егілді.

Ылғал сақтау технологиясы ҚР барлық ауыл шаруашылығы кәсіпорындары үшін қолданады және өндірістік шығындарды төмендету кезінде астық өнімділігін арттыруға ықпал етеді. Нөлдік технологияның

негізгі артықшылықтары:

– топырақтың ылғал сыйымдылығын ұлғайту және топырақтағы ылғалдың қажетті қорын ұстап қалу;

– жел және су эрозиясынан жер ресурстарын қорғау, топырақ қабатының тығыздығын азайту, ол оның құрылымын жақсаруына және қоректік заттармен байытуға әкеледі, топырақтың құнарлы қабатын ұдайы өндірістік үрдіспен қамтамасыз ете отырып;

– ресурс үнемдейтін агротехникалық тәсілдерін (жырту, өсіру және т.б.) қысқарту есебінен өндірілетін астықтың өзіндік құнының төмендеуі;

– еңбек өнімділігін арттыру.

Өсімдік шаруашылығы саласында агро қалыптастыру қызметінің табысына нақты жолы – бұл ресурс үнемдеуші технологияларды қолдану ауқымын одан әрі кеңейту, ол еңбек, уақыт және қаржы ресурстарын үнемдеуді қамтамасыз ететін, сондай-ақ қоршаған ортаны сақтау, өйткені нөлдік технология ұзақ қолданылса, соғұрлым топырақтың құнарлы қабаты нығая түседі. Ең жақсы ылғал сақтайтын технологияларды қолданудың маңыздылығы жайында тәжірибелік мысал олардың жоғары тиімділігі мен тұрақты даму парадигмасы талаптарына сәйкес адекваттық сәйкестілігін растайды.

Павлодар облысындағы суармалы егіншілік өсімдік шаруашылығы саласын дамытудағы перспективалық бағыты болып табылады. 2018 ж. дейін Павлодар облысында суармалы алқаптарды дамыту бойынша қабылданған Жоспарына сәйкес суармалы жерлердің алаңы 52 мың га дейін ұлғаюы тиіс. Қазіргі уақытта суармалы егіншіліктің жалпы аумағы 46,3 мың га құрайды. Осы саладағы инновациялық бағыттарының бірі тамшылатып суару болып табылады, ол 212 га алаңында енгізілген. Ашық топырақта тамшылатып суару мынадай пайдамен қамтамасыз етеді: экономикалық сипаттағы – тұрақты жоғары өнім, энергия және еңбек шығындарын азайту, су ресурстарын экологиялық – ұтымды және тиімді пайдалану, эрозия мен тұзданудан ауыл шаруашылығы алқаптарын қорғау және топырақтың желдетумен қамтамасыз ету.

2017 жылға Павлодар облысы бойынша қорғалған топырақта жылыжайлар бойынша жалпы қолданылатын алаң статистика органдарының мәліметтері бойынша 127272 м² құрайды, соның ішінде Павлодар қаласында – 67272 м², Екібастұз – 44000 м², Ақсу – 4000 м² және Павлодар ауданы 12000 м², оның ішінде 32%-ға қияр

және 68% томаттарға бөлінеді [8, б.80]. Бұл ретте айта кету керек, осы нарықта аул шаруашылық өндірушілері үшін тауаша бар, өйткені күзгі-қысқы кезеңде қызанақ және қияр Қазақстанның басқа өңірлерінен облыс нарығына әкелінеді, сондай-ақ таяу және алыс шет елдерінен импортталады.

Аграрлық секторда айтарлықтай дәрежеде экономиканың басқа салаларына қарағанда, бейөндірістік үрдісте меншікті өндіріс өнімі – жем-шөп, тұқымдар және т.б. пайдаланылады. Ауылдық аумақтардың бірегей ерекшелігі маңызды факторлардың бірі болып табылатын тұрақты дамуының жетістіктеріне ықпал еткен мал шаруашылығын жүргізуде тарихи қалыптасқан дәстүрінде негізі қаланды. Ауыл шаруашылығының бұл саласы ауқымды аумақтардың болуына, тиімді географиялық орналасуына байланысты үлкен әлеуетке және өсудің маңызды стратегиялық резервтеріне ие, яғни олар жайылымдық жерлердің инфрақұрылымын дамыту үшін сумен жабдықтаудың жоқтығына байланысты бірінші кезекте іске асырылған жоқ. Осыған байланысты климаттық және мал азықтық жағдайларына лайықталған ауыл шаруашылығы жануарларының жоғары өнімді тұқымдарын кеңінен пайдалану объективті қажеттілігі туындайды, өйткені аталған саланың бәсекеге қабілеттіліктің басты ерекшелігі экологиялық таза ет және ет өнімдерін өндіру болып табылады.

Өсімдік шаруашылығының жалпы өнімі негізінен ауыл шаруашылығы кәсіпорындары мен шаруа (фермер) қожалықтары есебінен қалыптасады. Мал шаруашылығы өнімдерінің жиынтық көлеміндегі басым үлесін жеке қосалқы шаруашылықпен тікелей айналысатын шаруашылықтары алады. Осы санаттағы ауыл шаруашылығы жануарларының жоғары концентрациясы аймақтағы азық-түлік жағдайға елеулі әсер етеді.

Облыстағы ауыл экономикасының маңызды секторын жеке қосалқы шаруашылықтары иеленген, олар басқа шаруашылық құрылымдары арасында дербес орын алғандар және ауылдық азаматтар табыстарын қалыптастыратын негізгі көздерінің бірі болып табылады. Ауыл тұрғындарының 30%-дан астамы өз бетінше айналысатын азаматтар категориясы құрайды, олар бейресми жұмыспен қамту секторын құрайды. Сол уақытта жеке қосалқы шаруашылықтарда өз бетінше жұмыспен қамтылған халықтың жоғары үлесі аумақтық ресурстарды тиімді пайдалануға жол бермейді, бұл тұтастай алғанда ауылдық жерлерді дамытудың экономикалық әлеу-

етінде бейнеленеді.

Ауыл шаруашылығы ауылдық аумақтардың экономика құрылымында басыңқы жағдайға иеленді, сондай-ақ экономикалық және әлеуметтік әлеуетін қамтамасыз етуде де.

Агроөнеркәсіп кешені халықтың азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ете отырып, ел көлемінде әлеуметтік ахуалды қалыптастырады.

Ауыл шаруашылығында еңбекақы деңгейінің орташа шамасы, жыл сайын оның ұлғаюына қарамастан, басқа да экономиканың секторлары арасында төмен болып қалып отыр.

Ауыл халқының тыныс-тіршілігі деңгейін төмендету ауылдық жерлерді дамытудың негізін қалайтын базисі болып табылатын адами капиталдың ұдайы өндірістің процесіне кері әсерін тигізеді.

Аграрлық сектордың бәсекеге қабілеттілігі өсімін маңызды құрамдасы және елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің анықтайтын факторы еңбек ресурстарын сапалы қалыптастыру, яғни қамтамасыз ету тек ауыл халқының әлауқатының жоғары деңгейіне қол жеткізу есебінен болып табылады.

Бұл жерде айта кететін жайт саладағы құрылымдық өзгерістер қажеттілігі, экономикалық субъектілердің бірігуі – шикізат ресурстарын өндіруші және қайта өңдеу кәсіпорындары. Негізгі қорларды жаңғырту қарқынын жандандыру есебінен еңбек өнімділігі деңгейін арттыруға бағытталған және сондай-ақ кадрларды даярлауда білім беру бағдарламаларын жетілдіру, ғылыми дәлелденген әдіс-тәсілдерімен сәйкес технологиялық процестің барлық деңгейлерін қамтамасыз етуде жүйелі амалдарды жаппай пайдалануға бағытталған іс-шараларды жүзеге асыру маңызды.

Демек, өндіріс құрылымын өзгерту, агроөнеркәсіптік кешен жүйесінде жаңа өндіргіш күштерді қалыптастыру негізінде ауыл шаруашылық өндірістік қызметін даму үрдістері және ағымдағы жай-күйін талдауды ескеретін аграрлық стратегия талап етіледі. Аграрлық стратегияның тиімді және табысты іске асырылуы көбінесе жергілікті деңгейде оның негізгі ережелерін сапалы орындалуымен анықталады.

Павлодар облысының ауылдық елді мекендердің желісін қарастыра отырып, 2 негізгі экономикалық типке бөлуге болады: бір ауылды құрастырушы өндірістік өзегі бар аумақтар; дисперстік өндірістік негізі бар. Зерттеулер көрсеткендей, бірінші ауылдық елді мекендердің түрі тұрақты

элеуметтік-экономикалық құрылымымен сипатталады, үлкен бәсекеге қабілеттілікке ие, өйткені өндірістік шаруашылықтар өндірістік кооперативтер нысанында, жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер және басқалары ауылдың тіршілік әрекеті түрлі саласында біріктіреді және бизнестің жоғары элеуметтік жауапкершілігін танытады. Алайда, екінші үлгідегі ауылдық қоныстар басым және үлкен бөлігін құрайды, мұнда көптеген шағын кәсіпкерлік субъектілері жұмыс істейді, түрлі ұйымдық-құқықтық нысандары бар (шаруа қожалықтары, жеке кәсіпкерлер және т. б.). Ауылдық аумақтардың бәсекелестік артықшылықтарын күшейту мақсатында шаруашылық субъектілерінің тиімділігін арттыру бойынша шаралар қабылдау қажет.

Ауыл инфрақұрылымына бағытталған бюджеттік инвестициялар ауыл шаруашылығын серпінді дамыту үшін шешуші рөл атқарады, өйткені бұл аграрлық инвестициялау тұрғысынан инвестициялық тартымдылығын арттыруда оң әсер етеді. Ауыл шаруашылығы инвестициялық жобалары табыстар мен өнімділігін арттыру элеуетімен ұлттық экономиканың басқа салаларымен тығыз байланысты жасай отырып, байланысты болуы қажет.

Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығының негізгі салалары көбінесе аралық өнімді шығарады, осыған байланысты ауыл экономикасы тұрақтылығының маңызды факторы ақырғы өнімді шығаруға өндірістік жүйесінің трансформациясы болып табылады. Ауылдық аумақтарды дамытуда басты компоненттерінің бірі күшті, бәсекеге қабілетті ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының болуы және үстемдігі болып табылады.

Осылайша, аграрлық сектордың күшті позициясы мен бәсекеге қабілеттілігі ауылдық жерді экономикалық дамытуда маңызды негіз болып табылады.

Тұжырымдар. Жүргізілген зерттеу нәтижесінде мынадай тұжырымдар жасауға болады:

1. Павлодар облысының ауылдық елді мекендердің желісін қарастыра отырып, 2 негізгі экономикалық типке бөлуге болады: бір ауылды құрастырушы өндірістік өзегі бар аумақтар; дисперстік өндірістік негізі бар.

2. Ауыл бизнесі субъектілерінің экономикалық жағдайы көбінесе табиғи-климаттық жағдайлары және нарық бағасының жоғары құбылмалылығы, ол ауыл экономикасын тәуелділік жағдайына қояды. Сонымен қатар, өндірістік қызметте моральдық және физикалық тұрғыдан тозған техника-

ны пайдалану аграрлық саланың энергия сыйымдылығында көрсетіледі.

3. Ауылдық экономиканың шикізаттық бағытының басымдығы және ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу салаларын дамытуда жеткіліксіз деңгейі төмен еңбек өнімділігі проблемасына әсер етеді және, демек, қосылған құнға да.

4. Ауылдық өңірлердің экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етуде аграрлық сектордың инновациялық бағыттағы даму және қарқындалу, мамандандыру, шоғырландыру және кооперация бағыттарында шаруашылықты жүргізуді жетілдіру, тиімді құрылымдық және инвестициялық саясатты жүзеге асыру экономикалық механизмін дамыту, көп укладты ауылдық экономиканы және нарықтық инфрақұрылымды қалыптастыру үшін жағдайлар жасау болып табылады.

5. Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығының негізгі салалары көбінесе аралық өнімді шығарады, осыған байланысты ауыл экономикасы тұрақтылығының маңызды факторы ақырғы өнімді шығаруға өндірістік жүйесінің трансформациясы болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1 Павлодар облысының элеуметтік-экономикалық дамуы // Ақпараттық-талдамалық жұмыс журналы. Павлодар облысының Статистика департаменті. - Павлодар, 2018, қаңтар-сәуір.- 108 б.

2 Павлодар облысының элеуметтік-экономикалық дамуы // Ақпараттық-талдамалық жұмыс журналы. Павлодар облысының Статистика департаменті. – Павлодар, 2017, қаңтар-сәуір. -108 б.

3 Павлодар облысының элеуметтік-экономикалық дамуы // Ақпараттық-талдамалық жұмыс журналы. Павлодар облысының Статистика департаменті. – Павлодар, 2016, қаңтар-сәуір.- 108 б.

4 Павлодар облысының элеуметтік-экономикалық дамуы // Ақпараттық-талдамалық жұмыс журналы. Павлодар облысының Статистика департаменті. - Павлодар, 2015, қаңтар-сәуір. -108 б.

5 Статистикалық экспресс-ақпарат: «Элеуметтік-экономикалық негізгі көрсеткіштердің динамикасы. Динамикалық қатарлар. Бағыттары бойынша пайдалану негізгі капиталға инвестициялар» [Электрондық ресурс].- 2018 жыл.-URL:http://stat.gov.kz/faces/pavlodar/reg_main/regDinamo?_afLoop=895250220669104#%40%3F_afLoop%3D895250220669104%26_adf.ctrl-state%3Dw6fdp2qik_21 (Қарау күні: 12.06.2018).

6 Ауыл шаруашылығы дақылдарын жалпы жинау. 1-Том. Егістік және жиналған егіс алқабы. Пайдалану минералды және органикалық тыңайтқыштар // Статистикалық жинақ. Павлодар облысының Статистика департаменті.- Павлодар, 2017 .- 103 б.

7 Статистикалық экспресс-ақпарат: «Павлодар облысы 1991-2016 жж. әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі көрсеткіштерінің динамикасы». [Электрондық ресурс].- 2018 жыл.-URL:http://stat.gov.kz/faces/pavlodar/reg_main/regDinamo?_afLoop=895250220669104#%40%3F_afLoop%3D895250220669104%26_adf.ctrl-state%3Dw6fdp2qik_21 (Қарау күні: 12.06.2018).

8 Павлодар облысының әлеуметтік-экономикалық дамуы // Ақпараттық-талдамалық жұмыс журналы. Павлодар облысының Статистика департаменті. -2017, қаңтар-желтоқсан.- 108 б.

9 С.С. Асанова, Г.Ш. Қалиақпарова, Е.Е. Гриднева. Ауыл шаруашылық құрылымдарын қалыптастыру көлемі мен өндіріс құрылымын еңтайландыру. // Аграрлық нарық проблемалары. – 2017. - № 4. – Б. 105-111.

10 М.Ш. Бауэр, Р .С. Мусина. Ауыл шаруашылықты мамандандыруға әсер ететін факторлар // Аграрлық нарық проблемалары. – 2018. - № 1. – Б. 22-28.

Әдебиеттер тізімі

1 Pavlodar oblysynuң әлеуметтік-экономикалық дамуы // Ақпараттық-талдамалық жұмыс журналы. Pavlodar oblysynuң Statistika departamenti.- Pavlodar, 2018, қаңтар-сәуір.- 108 б.

2 Pavlodar oblysynuң әлеуметтік-экономикалық дамуы // Ақпараттық-талдамалық жұмыс журналы. Pavlodar oblysynuң Statistika departamenti. – Pavlodar, 2017, қаңтар-сәуір. -108 б.

3 Pavlodar oblysynuң әлеуметтік-экономикалық дамуы // Ақпараттық-талдамалық жұмыс журналы. Pavlodar oblysynuң Statistika departamenti. – Pavlodar, 2016, қаңтар-сәуір.- 108 б.

4 Pavlodar oblysynuң әлеуметтік-экономикалық дамуы // Ақпараттық-талдамалық жұмыс журналы. Pavlodar oblysynuң Statistika departamenti.- Pavlodar, 2015, қаңтар-сәуір. -108 б.

5 Statistikalық jekspress-aқпарат: «Әлеуметтік-экономикалық негізгі көрсеткіштердің динамикасы. Dinamikalyқ қатарлар. Baryttary bojnsha pajdalanu negizgi kapitalға investicijalar» [Jelektronдық resurs].- 2018 zhyl.-URL:http://stat.gov.kz/faces/pavlodar/reg_main/regDinamo?_afLoop=895250220669104#%40%3F_afLoop%3D895250220669104%26_adf.ctrl-state%3Dw6fdp2qik_21 (Қарау күні: 12.06.2018).

6 Auyl sharuashylyғы daқyldaryn zhalpy zhinau. 1-Tom. Egistik zhөne zhinalfan egis alqaby. Pajdalanu mineraldy zhөne organikalық тыңajtkyshtar // Statistikalық zhinaқ. Pavlodar oblysynuң Statistika departamenti.- Pavlodar, 2017 .- 103 б.

7 Statistikalық jekspress-aқпарат: «Pavlodar oblysy 1991-2016 zhzh. әleumettik-jekonomikalық damuynuң negizgi көсеткіштерінің динамикасы». [Jelektronдық resurs].- 2018 zhyl.-URL:http://stat.gov.kz/faces/pavlodar/reg_main/regDinamo?_afLoop=895250220669104#%40%3F_afLoop%3D895250220669104%26_adf.ctrl-state%3Dw6fdp2qik_21 (Қарау күні: 12.06.2018).

8 Pavlodar oblysynuң әleumettik-jekonomikalық damuy // Aқparattyқ-taldamalyқ zhұmys zhurnaly. Pavlodar oblysynuң Statistika departamenti. -2017, қаңтар- zheltоқсан.- 108 б.

9 S.S. Asanova, G.Sh. Qalіaqparova, E.E. Gridneva. Auylsharuashylyқ құrylymdaryn қалыptastyru көlemi men өndiris құrylymyn өңtajlandyru. // Agrarlyқ naryқ problemalary. – 2017. - № 4. – B. 105-111.

10 M.Sh. Baujer, R .S. Musina. Auylsharuashylyқты mamandandyruға әсер etetin faktorlar // Agrarlyқ naryқ problemalary. – 2018. - № 1. – B. 22-28.